

Attila Csaba KONDOR
Dániel HORVÁTH

Izzivi in izkušnje, povezani z dejavnim razvojem zelenih površin v okrožju Józsefváros v Budimpešti

V tem članku želimo prikazati teoretično in praktično ozadje dejavnega razvoja zelenih površin na Madžarskem. Prenovljena zelena površina, trg Mátyás tér (Trg Matije Korvina), je v VIII. okrožju Budimpešte. Okrožju pravijo tudi Józsefváros. Okolica trga Mátyás tér ni preveč privlačna. Zanimarjene stanovanjske soseske, ki segajo v osrčje okrožja, so se spopadale z različnimi socialnimi težavami. Krajevna uprava okrožja Józsefváros je zato oblikovala program za četrto Magdolna. Program podrobno načrtuje družbeno rehabilitacijo okolice trga Mátyás tér. Trg so prenovili v okviru programa za prenovitev četrte Magdolna. Program je prek projekta GreenKeys sofinancirala Evropska unija. Prenova je potekala po načelih dejavnega javnosti sodelovanja pri razvoju zelenih površin. Pisca tega članka sta bila vključena v program. Na kratko želita povzeti izkušnje, pridobljene s tem projektom, ki je bil v Budimpešti nekaj posebnega. Krajinari so uspešno sodelovali pri načrtovanju projekta in njegovem uresničevanju. Sodelovanje je bilo zelo učinkovito, čeprav je izkušnja pokazala, da je bilo krajše, kot so pričakovali vodje projekta. V okviru projekta sta nastala tudi strategija za mestne zelene površine v okrožju Józsefváros in računalniški program za nadzorovanje zelenih površin.

KLJUČNE BESEDE: sodelovanje javnosti, prenova mesta, razvoj zelenih površin, GreenKeys, Budimpešta

This article is an attempt to present the theoretical and practical backgrounds of a participative green space development in Hungary. The renewed green space, Mátyás square is located in District VIII of Budapest, known as Józsefváros. The neighbourhood of Mátyás square had a very negative image, neglected residential areas extended into the heart of the district suffered by different social problems. The local government of Józsefváros elaborated the so called Magdolna Quarter Programme, that contains the details of the social rehabilitation of surroundings of Mátyás square. In frame of this programme – co-financed by EU through GreenKeys Project – the square has been renewed, a collaborative and participative green space development has been fulfilled. The authors were engaged in this model programme, they attempt to summarize briefly the experiences of this unique project of Budapest. The local residents were successfully involved into the planning and the implementation of the project. The participation was considerably efficient, however the experience shows that a participative project may be shorter than the project leaders thought. As a result of this activities the Urban Green Space Strategy of Józsefváros and a computer program for monitoring of green spaces were compiled as well.

KEY WORDS: public participation, urban regeneration, green space development, GreenKeys, Budapest

1 Uvod

Mestne zelene površine bi morale biti bistveni element vsakega mesta, saj imajo zelene površine in izboljšave zelenih površin najpomembnejšo vlogo v njegovem razvoju. Resničnost pa je bila povsem drugačna. Zelene površine v osrčju Budimpešte so bile v zadnjih desetletjih zanemarjene (Ongjerth, 2008; Schneller, 2008; Tózsza, 1995). Kakovost življenja v Budimpešti je zelo okrnjena, saj je velikost zelenih površin na prebivalca v gosto naseljenih mestnih četrtih izjemno majhna, večina obstoječih zelenih površin pa je v zelo slabem stanju (Egedy, 2008).

Budim na desnem bregu Donave je veliko hribovitejši in ponuja nekaj dragocenih spodbudnih zanimivosti

prebivalcem Pešte, dela mesta, ki se začne na levem bregu. Zelene površine v mestu so se v več stoletjih pozidav zelo skrčile. V mestnem jedru ni zato skoraj nobene zelene površine več. Zaradi intenzivnejše graditve samostojnih hiš se zelo krčijo tudi gozdne površine na območju Budima. Kljub temu je razlika v velikosti zelenih površin še vedno velikanska. Medtem ko je v Budimpešti velikost zelene površine na prebivalca le 0,3 m², znaša ta v XII. okrožju, na območju na severozahodnem robu Budimpešte, kar 123 m². Uprave okrožij si tako rekoč ne prizadevajo, da bi povečale velikost javnih zelenih površin in parkov ter izboljšale njihovo kakovost. Okrožja v osrčju Budimpešte nimajo nobene strategije za razvoj zelenih površin. Vprašanje zelenih površin je pogosto na dnu seznama konceptov razvoja mesta (Berény idr., 2008).

Številne uradne in javne pobude pa so pokazale, da so zelene površine vse pomembnejše predvsem v gosto pozidanih mestnih območjih. Mesto Budimpešta je leta 2007 sprejelo prenovljen srednjeročni program za razvoj mesta. Program predlaga tudi dolgoročno strategijo za razvoj zelenih površin za vso Budimpešto in za vsako okrožje posebej. Nekatere prednostne naloge so bile vključene v tako imenovani »Podmaniczkyjev program« (ime srednjeročnega razvojnega programa za Budimpešto).

Oblikovanje strategije za mestne zelene površine je kot programski element vključeno v prednostne naloge za okoljsko ozaveščenost Budimpešte. Mesto Budimpešta in njegova okrožja bodo morali opredeliti prednostne projekte, s katerimi bodo lahko pospešili dejavnosti, povezane s prenovo mesta. Med njimi so program za prenovo avenij, odprtje novih parkov in vrtov, razvoj gozdnih površin, program »Zelena Donava« (oblikovanje sprehajališča ob reki Donavi), program za revitalizacijo reke, program zelenega obroča in razvojni programi v industrijskih območjih.

VIII. okrožje Budimpešte (ki mu pravijo tudi Józsefváros, Jožefovo mesto) je na levem bregu Donave, v Pešti, v bližini mestnega središča. Je eno od najraznovrstnejših stanovanjskih območij Budimpešte. V zadnjih desetletjih je okrožje izgubilo ugled. Prebivalstvo se je ves čas krčilo in začel se je proces segregacije. Krajevna uprava okrožja Józsefváros je po letu 2000 začela uresničevati več med seboj povezanih urbanističnih razvojnih programov, saj so negativni urbani procesi (zlasti kazniva dejanja in prostitucija) postali neznosni. Ker so bili javni prostori na splošno zanemarjeni, je vsaj razvojni program spodbujal sodelovanje naklonjene javnosti in seveda razvoj zelenih površin (Alföldi in Kovács, 2008).

Ta članek se posveča programu četrt Magdolna v okrožju Józsefváros. Program podrobno razčlenjuje rehabilitacijo območja. Velik pomen pripisuje prenovi fizičnega okolja. Prenova javnih zelenih površin je bila predmet enega izmed ločenih podprogramov, ki ga je v okviru projekta INTERREG IIIB Cadses – GreenKeys (GreenKeys – mestne zelene površine kot ključ do sonaravnih mest) podprla Evropska unija. Avtorja bosta najprej preučila fizične in socialne vzorce v četrti Magdolna in na trgu Mátyás tér, nato pa pojasnila cilje in ukrepe združenega programa za četrt Magdolna ter opisala uresničevanje projekta GreenKeys.

Trg Mátyás tér in njegova okolica sta dve izmed najpomembnejših ciljnih območij v programu za četrt Magdolna. Cilj podprograma, s katerim želijo rehabilitirati to zeleno površino, je izboljšanje stanovanjske soseske, in sicer z rehabilitacijo zelenih površin, pri kateri dejavno sodeluje tudi javnost. S tem želijo

prenoviti in okrepiti krajevno skupnost. Poglavitni cilj je bilo izboljšanje kakovosti življenja, in sicer z razvojem zelenih površin. Prva faza podprograma je vsebovala prenovo trga Mátyás tér s sodelovanjem krajanov in drugih krajevnih akterjev. Priznani urbanisti so izhajali iz stališča, da »sodelovanje državljanov izboljša programe, poleg tega pa vpliva tudi na položaj sodelujočih, saj sodelovanje krepi družabne stike in utrjuje družbeno kohezijo, s tem pa slabi procese izključevanja iz družbe« (Wassenberg idr., 2007: 13).

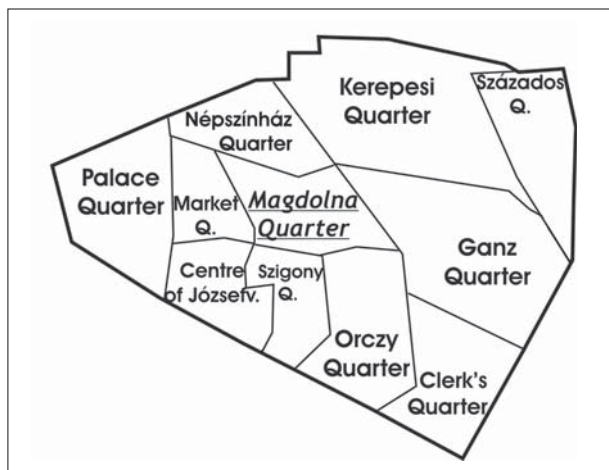
V središču okrožja Józsefváros je nastala prenovljena zelena površina, in sicer s prenovo trga Mátyás tér, ki ga imajo tamkajšnji prebivalci za svojega in ga uporabljajo v različne namene, v skladu z njegovo resnično funkcijo. To je še toliko pomembnejše, saj je ta trg poleg trga Kálvária tér prostor, ki je v četrti Magdolna najprimernejši za zadovoljevanje potreb prebivalcev po zelenih površinah. Za razvoj te zelene površine sta poskrbela Rév8 Zrt. (Rév8, urbanistična prenova in razvoj okrožja Józsefváros), krajevna neprofitna organizacija VIII. okrožja, in GRI HAS (raziskovalni geografski inštitut madžarske akademije znanosti). Prenovljeni trg je rezultat prizadevanj obeh organizacij.

2 Urbane značilnosti okrožja Józsefváros in četrti Magdolna

Okrožje Józsefváros je v osrčju Pešte, tik ob mestnem jedru. Okrožje je v 15-letni razvojni strategiji za Józsefváros iz leta 2004 (slika 1) razdeljeno na 11 prostorskih enot (tako imenovanih identifikacijskih četrti, od katerih ima vsaka samobitno podobo).

Najprej je treba povedati, da so za okrožje Józsefváros značilni nekoliko drugačni vzorci kot za druga okrožja, vendar so okoliščine izjemno otežujoče. Urbano tkivo okrožja Józsefváros je eno od najraznovrstnejših v Budimpešti. Najprivlačnejši del okrožja je Dvorna četrt z zelo razvitim in estetskim središčem. Vendar so se v osrčju okrožja zajedali opuščena industrijska in trgovska območja ter propadajoče stanovanjske soseske. Za ta območja so bili značilne socialne težave in okoliščine. Okrožje Józsefváros je imelo zato do leta 2000 na območju madžarske prestolnice najslabšo podobo. Zanj so bili značilni zmanjševanje števila prebivalcev, razpadajoče hiše, visoka stopnja kriminala itd. Proces segregacije se je pospešil; število Romov na območju je zelo naraslo. Še posebej brezupne razmere so vladale v četrti Magdolna (eni od 11 identifikacijskih četrti okrožja Józsefváros). Ta četrt je imela v vsej Budimpešti najvišjo stopnjo brezposelnosti in najnižji odstotek gospodarsko dejavnih prebivalcev.

Poleg tega so bili javni prostori in zelene površine v zelo slabem stanju.

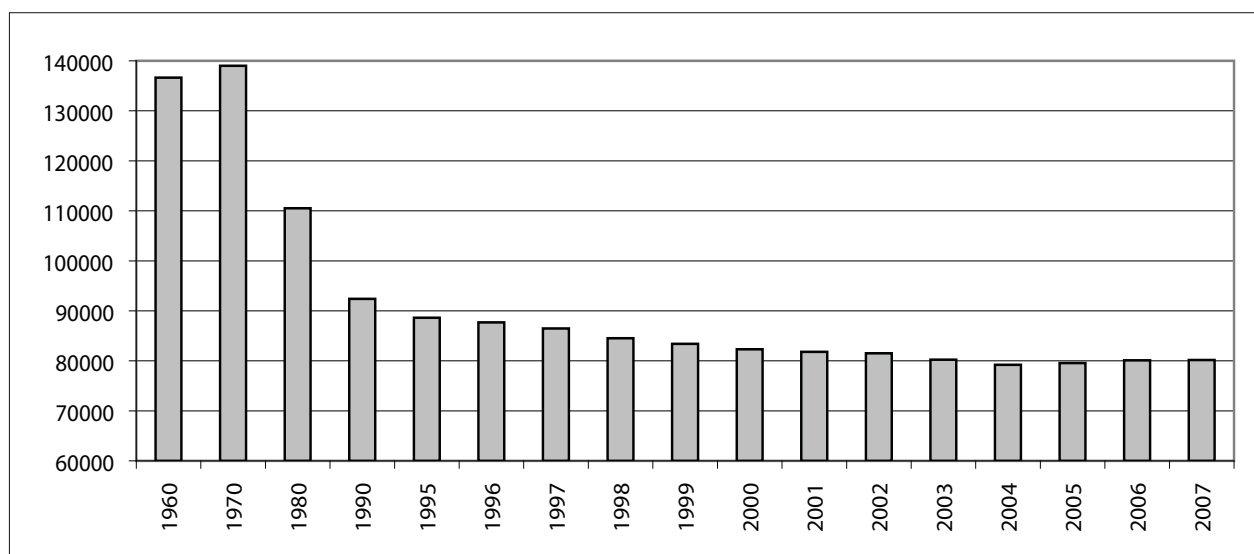
Slika 1: Lokacija okrožja Józsefváros in njegove četrti (vir: B. Szabó, A. Cs. Kondor (GRI HAS)).

Čeprav je del območja v 80. in 90. letih prejšnjega stoletja prišel na zelo slab glas, je v okrožju več zelo prestižnih območij – med njimi soseska z dvorci, v katerih imajo sedež nekatere od najuglednejših kulturnih ustanov v mestu, in stanovanjsko naselje (Tisztviselőtelep, uradniška četrt) na obrobju okrožja. V njej so sprva živeli uradniki, zaposleni v upravi. Vendar so te prestižne zgradbe za okrožje manj značilne od tistih, ki so v osrčju okrožja Józsefváros. V njih so majhna stanovanja, skoraj brez vseh sodobnih napeljav, saj po letu 1910 na tem območju tako rekoč niso več gradili. Ker so prenavo vedno znova odložili, je začelo območje propadati (Bajomi, brez datuma).

Četrti niso koristile niti selitve v zadnjih desetletjih. V začetku 70. let prejšnjega stoletja so se iz nerazvitega vzhodnega dela Madžarske v propadajoči osrednji del okrožja začele priseljevati družine iz najnižjega družbenega sloja (večinoma romske). To je segregacijo še dodatno okrepilo. Zaradi segregacije in silovite suburbanizacije se je v 70. letih prejšnjega stoletja začelo število prebivalcev okrožja hitro zmanjševati. Kriminal je ušel izpod nadzora. Oblastem ga je uspelo obvladati šele ob prelomu tisočletja.

Krajevna uprava okraja Józsefváros in mesto Budimpešta sta se zavedala težav, zato sta konec 90. let prejšnjega stoletja oblikovala program za obsežno prenavo osrčja okrožja Józsefváros, da bi spremenila podobo okrožja (internet 1). V tako imenovani program Korvinova promenada so vključili 220.000 m² veliko območje. Nova četrt bo novo prestižno jedro okrožja. Propadle stanovanjske bloke so porušili, na njihovem mestu pa so postavili novo večnamensko mestno središče.

Vendar načrt izraža zamisli investorjev, saj krajevni prebivalci niso preveč vključeni v projekt. Kljub

Slika 2: Prebivalstvo okrožja Józsefváros (vir: Statistični urad Republike Madžarske).

temu pa je to zaradi družbenih elementov prvi zelo obsežen urbanistični razvojni program v tem okrožju. Nova zelena os ponazarja novo samobitnost prenovljene četrti in poudarja pomen mestnih zelenih površin. Ena od prednostnih nalog je bilo tudi ustvarjanje novih mestnih zelenih površin, vendar je bilo treba zaradi večplastnih težav v okrožju začeti nov, bolj povezan urbanistični program prenove. Četrtr Magdolna je bila izbrana za prvi model družbene urbane rehabilitacije okrožja Józsefváros.

Četrtr Magdolna je stanovanjsko območje s strnjnimi vrstami zgradb z začetka 20. stoletja. Zgradbe so bile nekoč v boljšem stanju. Po drugi svetovni vojni je postalo območje kritično, in sicer zaradi postopnega propadanja stavbnega fonda in družbenega razvrednotenja (Egedy, 2008). V naslednjem poglavju si bomo ogledali poglobitve demografske značilnosti četrti Magdolna in težave, ki vplivajo na zelene površine. Uporabili bomo izsledke raziskave, ki je temelji-

la na vprašalniku, ter znanstveno analizo Sandorja Erdősija (2007) in Tamása Egedyja (2008).

V četrti Magdolna živi 15 % prebivalcev okrožja oziroma 12.000 ljudi. Po povprečni starosti je prebivalstvo četrti mlajše od povprečne starosti prebivalcev okrožja. Odstotek gospodarsko dejavnih prebivalcev (40 %) je nižji, odstotek brezposelnih pa višji (13 %) od povprečja v okrožju Józsefváros. Največjo skrb vzbujata podatek, da je v četrti Magdolna izjemno visok odstotek prebivalcev z nizko izobrazbo, saj ima skoraj 40 % prebivalcev, starih od 15 do 60 let, dokončano samo osemletno osnovno šolo.

Po popisu prebivalstva iz leta 2001 je na območju 5564 stanovanj in prostorov, ki niso namenjeni za bivališča, vendar v njih živijo ljudje. Po raziskavi iz leta 2007 je 38 % stavbnega fonda v lasti mesta (Egedy, 2008). Izjemno visok odstotek enosobnih stanovanj ter stanovanj brez osnovnih sanitarij in drugih napeljav oziroma z omejenimi sanitarijami

Slika 3: Razpoložljivost zelenih površin v osrčju in na sredi okrožja Józsefváros (vir: B. Szabó (GRI HAS)).

je v četrti Magdolna še vedno osrednja težava (kopalnico ima samo 79 % stanovanj).

Odgovori iz vprašalnika, ki ga je sestavil Erdősi, so razkrili, da ima stavbni fond na trgu Mátyás tér in v njegovi širši okolici zelo neugodne kazalnike. To ugotovitev podpirajo tudi podatki, ki so pokazali, da polovica anketirancev živi v enosobnem stanovanju, ki meri manj kot 40 m². To pa ponuja podpopprečno ugodne življenjske razmere oziroma slabši življenjski slog, saj je v številnih stanovanjih prevelika gneča. Več kot 80 m² meri samo 11,6 % stanovanj, ki so bila vključena v raziskavo. Razmere so še slabše, ker ima četrtna gospodinjstev, ki so sodelovala v raziskavi, stranišče zunaj stanovanja, 14,5 % pa jih je brez kopalnice. V stavbnem fondu je največkrat visok odstotek stanovanj v lasti mesta (v četrti Magdolna kar 40 %).

V okrožju Józsefváros primanjkuje zelenih površin, obstoječe zelene površine pa večinoma propadajo (slika 3). Zaradi ekstenzivne urbanistične politike po 2. svetovni vojni se je kakovost že prej zanemarjenih trgov in parkov (trgov Kálvária tér in Mátyás tér) samo še poslabšala. Ustanovi Rév8 in GRI HAS sta naredili več raziskav o krajevnih in bližnjih zelenih površinah. Izsledki so pokazali, da so razmere slabe. Več kot dve tretjini anketirancev sta menili, da je izraz »porazno« popolnoma oziroma vsaj delno ustrezen za opis zelenih površin v njihovem stanovanjskem okolju. Po prenovi trga Mátyás tér se je mnenje izboljšalo (Berényi idr., 2008). Kakovost okolja na splošno ni bila dejavnik, ki pomembno vpliva na namero o selitvi, je pa slabo stanje okolja najmanj vplivalo na namero o selitvi tistih, ki živijo v četrti Magdolna. Namero o selitvi na tem območju določajo predvsem socialne razmere in kakovost pozidanega okolja. Preostala osrednja vzorčna območja so bila glede tega v boljšem položaju.

Vendar zdajšnje dogajanje na stanovanjskem trgu kaže, da zelene površine zelo vplivajo na mnenje ljudi o kraju njihovega bivališča. Najbolj dinamična območja vključujejo somestja in vrtne mestne četrti Budimpešte s samostojnimi hišami, z vrstnimi hišami in manjšimi bloki z lastniškimi stanovanji, medtem ko v gosto pozidanih delih mestnega jedra z veliko manj zelenimi površinami število prebivalcev še naprej upada (Dövényi in Kovács, 1999; Beluszky, 2007). To seveda na pomeni, da je kakovost zelenih površin glavno merilo pri izbiri doma, vendar so bile za večino anketirancev, kot so pokazali izsledki raziskave, najbolj zaželeno in zelo prestižno četrti z družinskimi hišami in vilami. Zato si zahtevnega in celovitega razvoja propadajoče četrti brez prenove zelenih površin ni mogoče predstavljati.

3 Cilji in značilnosti programa za četrt Magdolna

Mesto je zapleten sistem, ki se nenehno spreminja, zato lahko na njegov razvoj vplivamo le z večplastnimi in s povezanimi programi. To je še posebej pomembno za to propadajočo četrt, ki brez pomoči sploh ne more več stati na nogah oziroma narediti koraka naprej. Program za četrt Magdolna je na Madžarskem prvi poskus, s katerim naj bi mestno okrožje, zaostalo v več pomenih, prenovili ob sodelovanju prebivalcev ter s socialnimi, kulturnimi in tehničnimi ukrepi (program za četrt Magdolna, 2007). Kot smo že omenili, je krajevna uprava okrožja Józsefváros leta 2004 sprejela načrt celovite socialne urbane prenove. Organizacija Rév8 je za četrt Magdolna oblikovala obsežen program, in sicer kot srednjeročno pobudo za prenavo za petnajstletno obdobje. Program uresničujeta mesto Budimpešta in krajevna uprava okrožja Józsefváros. Ključni besedi pri tej urbanistični prenovi sta sodelovanje in vključevanje. Četrt Magdolna zahteva celovito prenavo, ki bo upoštevala družbo, gospodarstvo in okolje. Ta prenova bo še učinkovitejša ob pomoči več vzporedno potekajočih programov s številnimi skupnimi točkami in spodbudnim medsebojnim vplivom.

Model ima splošni namen, tri posebne cilje in praktične projekte. Splošni namen je uveljavitev sheme urbanistične rehabilitacije na Madžarskem, sheme, v kateri vsi programski elementi temeljijo na dejavnem vključevanju prebivalcev četrti. To bi moralo pospešiti pobude javnosti. Z novimi javnimi in kulturnimi točkami oziroma s prenavo obstoječih javnih in kulturnih prostorov naj bi tako ustvarili neponovljivo oblikovan in privlačen del mesta. Družbeni cilj vključuje izboljšanje življenjskega standarda z zagotavljanjem ustreznih življenjskih razmer. Temelji na sodelovanju zdajšnjih prebivalcev, krepitvi povezanosti krajevne skupnosti in ohranjanju družbene raznovrstnosti. Gospodarski cilj je izboljšanje dohodka ter samostojnosti četrti in razvoj krajevnega trga dela, ki bi ublažil trajno brezposelnost. Zadnji, vendar ne najmanj pomemben cilj, je okoljski. Povezan je s povečanjem in z razvojem javnih in zelenih površin (količinsko in kakovostno). Sonaravno življenjsko okolje bi ustvarili z nenehnimi, majhnimi koraki za prenavljanje zgradb, s koraki, ki bi ohranili arhitekturne vrednote, in z graditvijo novih hiš (Program za četrt Magdolna, 2007).

Koristi, ki jih prinaša razvoj mestnih zelenih površin, so dokazljive (Oblikovanje bolj zelenih mest, 2004). Tak razvoj spodbudno vpliva na družbo,

Preglednica 1: Funkcije in učinki zelenih površin.

Družbena funkcija in učinek	Ekološka funkcija in vpliv na okolje
Ponuja bolj zdrave življenjske razmere.	Spodbuja varovanje okoljskih virov.
Ima ključno vlogo v rekreativnih dejavnostih	Izboljšuje biološko raznovrstnost.
Izboljšuje kakovost življenja v mestu (bivališče, delo, prosti čas).	Izboljšuje mestno podnebje (čist zrak, varuje pred hrupom in tresljaji, omogoča odtekanje vode ...).
Je prizorišče odnosov v skupnosti, kraj srečanja (npr. kulturni dogodki).	Zmanjšuje onesnaženost zraka.
Okoljska ozaveščenost.	Razbremenjuje okolje.
Je prizorišče odnosov v skupnosti, kraj srečanja (npr. kulturni dogodki)	Vidiki načrtovanja in razvoja
Pomemben dejavnik pri izbiri lokacije.	Opređeljuje zgradbo mesta.
Krepi krajevno gospodarstvo.	Določa značaj in podobo mesta.
Spodbuja turizem in vlaganja.	Krepi estetsko, zgodovinsko in kulturno samobitnost mesta.
Je prizorišče odnosov v skupnosti, kraj srečanja (npr. kulturni dogodki).	Izboljšuje razmerje med arhitekturo in naravo.
Spodbudno (posredno in neposredno) vpliva na zaposlenost (vzdrževanje, upravljanje).	Z mrežo umešča mesto v njegovo naravno okolico.

Vir: Making Greener Cities (2004)

okolje in gospodarstvo. To so upoštevali tudi projektanti pri prenovi trga Mátyás tér. Prenovljena javna območja, obogatena s kakovostnimi zelenimi površinami, so osrednjega pomena za mestna območja, prijetna za življenje. Zato so privlačni, raznovrstni in prilagodljivi notranji mestni prostori nujni za soseske in njihove prebivalce (preglednica 1). Strokovnjaki so pokazali, da zelene površine z mikroklimo, ki zmanjšuje onesnaženost zraka, lahko spodbudijo nekatere družbene in gospodarske procese (Boros, 1993; Zahnen, 2004).

4 Zbiranje sredstev

Urbanisti in projektanti na Madžarskem še niso začeli podobnega programa urbanistične prenove. Program za četrto Magdolna se je začel leta 2005 s poskusno fazo. Ta del se je končal leta 2008. Prenova, ki poteka, temelji na sodelovanju ter sofinanciranju mesta Budimpešta in krajevne uprave okrožja Józsefváros. Ves proračun v pilotni fazi znaša 3,1 milijona evrov. Model se tako prilagaja težavam, ki jih povzročajo upravni in krajevni model vodenja Budimpešte, v katerem storitve, financiranje itd. potekajo na dveh ravneh – na ravni decentralizirane krajevne uprave in na ravni mesta Budimpešta. Vsi se strinjajo, da morata pri vsakem dejanju v okviru upravljanja sodelovati obe ravni (Józsefváros Magdolna Negyed Szociális Városrehabilitáció Program/program za družbeno urbanistično rehabilitacijo četrte Magdolna v okrožju Józsefváros, 2005).

Za razvoj zelenih površin je bilo namenjenih 200.000 evrov. Sredstva za prenovu trga Mátyás tér so bila

zagotovljena iz šestih virov. Največji del, dve tretjini, sredstev je prispevalo mesto Budimpešta. Pomemben del sta prispevala še krajevna uprava okrožja Józsefváros in projekt Green Keys. Nekaj sredstev so prispevali tudi oddelek VÁTI Interreg (madžarska agencija za upravljanje, sofinanciranje projekta GreenKeys), projekt ASTUTE in seveda organizacija Rév8. Financiranje iz več virov na Madžarskem ni običajno. Za dodano vrednost je poskrbelo sodelovanje javnosti v fazi uresničevanja projekta. Del trga Mátyás tér so brezplačno zasadili krajani.

5 Vloga projekta GreenKeys

Razvoj javne zelene površine na trgu Mátyás tér v okviru programa za četrto Magdolna ni bil prva akcija nepridobitne organizacije Rév8. Hkrati je potekal pilotni projekt GreenKeys v sodelovanju z ustanovo GRI HAS, univerzo Matije Korvina in ASTUTE (»Napreden sonaravni prevoz na mestnih območjih za spodbujanje k varčni rabi energije«). Projekt je podprla Evropska unija.

Trg Mátyás tér je bil delno prenovljen leta 2002, vendar takrat niso obudili prvotnih funkcij območja. Za trg sta bila značilna veliko število brezdomcev in močna navzočnost prostitutk. Majhno igrišče z nekaj klopmi ni bilo priljubljeno. Kakovost rastlinja na trgu je bila slaba. Trg ni ponujal nobenih drugih rekreativnih zmogljivosti.

Rév8 in GRI HAS sta želela ustvariti »prostor« za skupnost, ki bo krepil pozornost prebivalcev za svojo sosesko in izboljšal raven bivanja. To sta bila

ključna cilja projekta za prenovu soseske. Cilja sta bila določena, prenova pa je bila uresničena s stalnim sodelovanjem krajevne skupnosti. Krajsani so ustvarili skupni prostor, ki lahko postane kraj srečanja za različne družbene skupine, za skupine z občutkom, da je trg tudi njihov. Krajsani pa sodelujejo tudi pri vzdrževanju. Uspešni elementi programa so poskrbeli, da se je trg Mátyás tér v okrožju spremenil v lokacijo, ki povezuje in znova gradi samobitnost. Kohezija krajanov se je okrepila, ker so začeli trg spet uporabljati ter ker so sodelovali pri načrtovanju in uresničevanju nove zelene površine.

Namen poskusnega obdobja dejavnosti, povezanih s prenovno, je bil oblikovanje novih kanalov in oblik sodelovanja ter revitalizacija obstoječih med interesnimi skupinami. Najpomembnejša naloga je bila vzpostavitev dialoga med posameznimi sektorji (krajevno upravo, civilnimi organizacijami, ustanovami, prebivalci, podjetji itd.). S tem dialogom so želeli oblikovati nove mostove med različnimi interesnimi skupinami v mestu in okrepiti zaupanje (Horváth in Teller, 2008).

6 Koraki procesa prenove

Z oblikovanjem programa za prenovu četrti Magdolna in s projektom GreenKeys so leta 2005 znova preučili cilje in ukrepe. Glavni cilj izboljšane načrta za prenovno je bilo oblikovanje zelo kakovostne in dobro vzdrževane mestne zelene površine z novimi javnimi funkcijami na prej propadajočem trgu Mátyás tér (slika 4). Pripravljalna in izvedbena faza pilotnega projekta sta trajali od leta 2005 do marca 2008. Vmes so potekale javne razprave o zahtevah in pričakovanjih krajanov (preglednica 2). Izkušnja kaže, da bi moral biti proces krajši, kot je bil.

Slika 4: Pogled na propadajoči trg Mátyás tér leta 2005 (vir: krajevna uprava okrožja Józsefváros, Bureau of the Chief Architect – zračni posnetek).

Preglednica 2: Pripravljalna in izvedbena faza.

Pripravljalna faza	
Datum	Dogodek
oktober 2005	uvodni sestanek
november 2005–marec 2006	raziskave (Rév8 in GRI HAS)
februar in marec 2006	srečanja s krajsani
marec 2006	sodelovanje univerze M. Korvina in okrožja Józsefváros
marec 2006	predstavitve konceptov na srečanjih
maj 2006	predstavitve končnega načrta
september 2006	finalizacija načrtovanja
Uresničevalna faza	
december 2006	oblikovanje gričkov za sedenje
april 2007	oblikovanje nove strukture prostora
november 2007	prenova zelenih površin
22. april 2008	slovesnost ob odprtju

6.1 Priprava

Pripravljalna faza je trajala dolgo. Skupaj z njo so potekale vzporedne pobude, ki so se na koncu združile v izvedbeni fazi projekta. Nepridobitna organizacija Rév8 je stike z javnostjo navezala oktobra 2005, z razdeljevanjem barvnih letakov in uvodnim srečanjem za prebivalce. Nadaljnja sestanka sta bila sklicana nekaj mesecev pozneje, in sicer februarja oziroma marca 2006. Čas in kraj sestankov sta bila objavljena v krajevnem časopisu. Poleg pogovorov o potrebah krajanov sta ustanovi Rév8 in GRI HAS ob koncu leta 2005 ter na začetku leta 2006 naredili še raziskavo o tem, kako prenoviti trg. Pogovori in izsledki raziskave so pokazali, da je več kot 80 % ljudi, na katere bi vplivala prenova trga, z veseljem pripravljenih sodelovati v izvedbeni in vzdrževalni fazi projekta.

Marec 2006 je bil naslednji mejnik v procesu prenove. Takrat sta univerza M. Korvina in uprava okrožja Józsefváros podpisali sporazum o sodelovanju pri načrtovanju in izvedbi projekta. V tem mesecu so na podlagi pripomb in zahtev krajanov oblikovali tri koncepte. Predstavili so jih na sestanku, ki je bil sredi marca ter na katerem so sodelovali strokovnjaki in predstavniki javnosti. Načrtovanje je bilo pregledno – na območje so prišli študentje in opravili raziskave o zgodovini, številu prebivalcev, vlogi trga Mátyás tér itd. Hkrati so se tudi pogovarjali s krajsani. Na koncu so na podlagi pripomb iz marca oblikovali končni načrt. Javnosti so ga predstavili maja. Razgrnili so ga na srečanju na prostem. Ob tej priložnosti so uporabili različna gradiva in oblike komunikacije.

Pripravljalna faza se je po pogovorih končala v tretjem četrtletju 2006. Krajevna uprava okrožja Józsefváros je pripravila izvedbene načrte in ustrezno spremenila glavni načrt. Končne načrte so javnosti razgrnili v okviru »dneva zdravja« septembra istega leta. Ta dogodek je namreč v okrožju zelo priljubljen.

6.2 Izvedba

Izvedba je bila razdeljena na dva dela. Prvi del, ki ga je financiral GreenKeys, se je začel decembra 2006 z oblikovanjem tako imenovanih gričkov za sedenje, ki so na trgu nadomestili klopi. V tej akciji so sodelovali učenci ene izmed šol v četrti Magdolna, krajevne nepridobitne organizacije in študentje univerze M. Korvina. Nove strukture so oblikovali do sredine aprila 2007 (steze, osrednjo zeleno točko itd.). Tlakovali so večjo površino, in sicer v skladu s predhodno ugotovljenimi zahtevami. Pomladi 2007 so v dveh dneh ob sodelovanju javnosti zasadili območje z novimi rastlinami in postavili gričke za sedenje.

V drugi fazi izvedbe so postavili novo igrišče, novo ograjo in javno razsvetlavo ter poskrbeli za varnostno službo. Prebivalci, politiki in predstavniki nepridobitnih organizacij so s prostovoljnim delom jeseni 2007 v dveh dneh posadili nove rastline (slika 5).

Slika 5: Javna zasaditev trga Mátyás tér leta 2007 (vir: Rév8 Zrt., Nyári Gyula).

6.3 Finalizacija in prihodnost

Finalizacija procesa oblikovanja zelenih površin je bila v skladu s splošnim poslanstvom projekta. Slovesnost ob odprtju nove zelene površine je bila del obsežnega javnega dogodka, ki sta ga priredili ustanovi Rév8 in GRI HAS ob Dnevu Zemlje, 22. aprila 2008 (slika 6). Trg Mátyás tér je varovan podnevi in ponoči.

Slika 6: Prenovljeni trg Mátyás tér leta 2008 (vir: Rév8 Zrt., Nyári Gyula).

V naslednji fazi programa za prenovu četrti Magdolna bodo ulice ob trgu spremenile namembnost. Tako se bo projekt, povezan s trgov Mátyás tér, nadaljeval. Trg bo okreplil funkcijo osi v razvojnih procesih. Rév8 in GRI HAS želita, da javnost sodeluje tudi pri vzdrževanju. Ustanovi sta priredili več sestankov, na katerih so se pogovarjali o vlogi interesnih skupin pri vzdrževanju. Zdaj poteka delitev dela med krajevnimi ustanovami in skupnostmi.

7 Orodja, ki so nastala ob projektu

7.1 Strategija za razvoj mestnih zelenih površin

Ustanovi Rév8 in GRI HAS sta v okviru projekta GreenKeys oblikovali strategijo za razvoj zelenih površin, ki je postala osnovno orodje za razvoj zelenih površin v okrožju Józsefváros. Strategija se je navezovala na združeno strategijo za urbanistični razvoj okrožja Józsefváros. Namen te strategije je rešitev gospodarskih, okoljskih in družbenih težav, ki so nakopičene na mestnih območjih. Ker zdaj veljavni madžarski predpisi o upravljanju območja in varovanju okolja ne vsebujejo strategije za razvoj zelenih površin, tega dokumenta – v normativnem smislu – ni mogoče uveljaviti neposredno. Kljub temu pa je zelo pomemben, saj opozarja na bistvene značilnosti razvoja in vzdrževanja trgov oziroma parkov, zato da se v okrožju Józsefváros izboljša okolje. Dokument naj bi bil tudi zgled za druga naselja. Razvoj zelenih površin ima v prenovi mest vse pomembnejšo vlogo. Strategija za razvoj mestnih zelenih površin lahko poskrbi za večjo raznovrstnost ciljev mestne prenove (Horváth idr., 2008).

Dokument povzema izhodišča strategije ter podrobno analizira okoljske razmere in težave okrožja Józsefváros. Izpostavlja dejstvo, da je ena od glavnih težav okrožja pomanjkanje dostopnih in urejenih zelenih površin. V strategiji so zato navedli pet prednostnih nalog: varovanje zelenih površin, prevrednotenje, izboljšanje razpoložljivosti, oblikovanje novih zelenih površin in boljše sodelovanje. Zelene površine je treba zavarovati, vendar tudi na novo ovrednotiti. Strategija poudarja, da je treba ustvariti nove zelene površine, zlasti na območjih, ki so pozidana na novo. Glavni cilj je, da trgi in parki postanejo dostopni vsem, da torej zelene površine ne bodo le prostori za srečanja pripadnikov tolpa iz okrožja Józsefváros in sprehajališča psov. Če hočejo pristojni navedene prednostne naloge uresničiti, morajo k sodelovanju pritegniti javnost, saj brez nje ne morejo zagotoviti varovanja in morebitnega razvoja zelenih površin. Cilji, z njimi povezanih 12 ukrepov in delovni načrt strategije za razvoj zelenih

površin akterjem pomagajo pri uresničevanju konkretnih načrtov za razvoj zelenih površin. Strategija pa vsebuje tudi elemente za spremljanje razmer na zelenih površinah in za nadzor nad njimi.

7.2 Nadzorni sistem projekta GreenKeys

Eden od glavnih ciljev projekta GreenKeys je bilo oblikovanje orodja za nadzor nad oblikovanjem novih oziroma izboljšanjem obstoječih mestnih zelenih površin. Nadzorovanje zelenih površin pomeni, da stalno ugotavljamo, ali so bili načrtovani cilji projekta tudi uresničeni. Stalni nadzor je nujen za uspešno prenovu mreže zelenih površin. Izvedbeni sodelavci projekta z nadzorom dobijo podatke o tem, ali so bili cilji doseženi, oziroma o tem, kako napreduje projekt. Tako ugotovijo tudi, ali izvajanje zaostaja za načrtom in zakaj. Tak nadzor je nujen, če želimo projekt uspešno izvršiti, saj spremlja ves postopek (Horváth idr., 2008).

Sodelavci projekta GreenKeys so oblikovali sistem za spremljanje in nadzor, orodje, ki naj bi ga razmeroma preprosto uporabljali strokovnjaki in laiki. Sistem vsebuje veliko količinskih kazalnikov (Egedy, 2008). Nadzorni sistem obsega vse pripomočke, sporazume, podjetja, organizacije in ustanove, ki so potrebni za nadzor nad projektom. Spremljanje in nadzorovanje projekta se začne z zbiranjem podatkov, nadaljuje pa z njihovo sistemizacijo, razlago in natančno analizo. Izsledke analize je treba povzeti v poročilu o spremljanju in nadzorovanju. Napredek projekta lahko nato ocenimo s podatki in z ugotovitvami poročila. Ta sistem pomaga nadzorovati uresničevanje zadanih ciljev med celotno izvedbo projekta, povezanega z zelenimi površinami. Računalniški program je bil napisan v jeziku C++. Razmeroma preprosta programska oprema ponuja osnovne izbire (vnos podatkov, razvrščanje kazalnikov, shranjevanje, tiskanje) za spremljanje in nadzorovanje. Sistem ima dve osnovni poli. Prva stran je primerna za vnos poglobljenih ciljev projekta in z njim povezanih akcij (posegov in dejavnosti). Na tej strani lahko izberemo tudi kazalnike, ki jih bomo uporabljali pri spremljanju in nadzoru. Evalvacijska pola je uporabna za ovrednotenje preprostih kazalnikov. Pomaga spremljati razvoj in uspešnost dejanj ter uspeh pri doseganju glavnih ciljev. Nadzorni sistem GreenKeys bo na voljo na CD-ROM-u priložnika projekta GreenKeys.

8 Sklep

Obraunavani projekt za razvoj krajevnih zelenih površin bi lahko postal novi praktični zgled za prenovu mest na Madžarskem. Ustanovama Rév8 in GRI HAS

je uspelo projekt predstaviti z drugačnega vidika razvoja mestnih javnih prostorov. Ker je projekt pionirski, seveda ni bil brez napak. Njegova prednost je v dokazu, da je v krajanih mogoče vzbuditi zanimanje za prenovo mestnega okolja in da je krajevne interesne skupine v nerazviti četrti mogoče vključiti v projekt. Sodelovanje nepridobitne organizacije za prenovo mest (Rév8) in raziskovalnega inštituta (GRI HAS) je bilo zelo uspešno. Obe organizaciji sta oblikovali koristna orodja za razvoj mestnih zelenih površin (strategijo za mestne zelene površine in nadzorni sistem).

Zaradi slabih krajevnih razmer je treba pričakovati nepravilnosti. Prenova zelene površina z vidika prebivalcev pač ni prva prednostna naloga. V propadajočem delu mesta je težje poiskati družabnike, vključiti prebivalce in motivirati interesne skupine kot v uspešnem delu mesta. Izkušnje kažejo, da si je treba v takih razmerah zadati omejene cilje. Ustanovama Rév8 in GRI HAS je to uspelo. Ljudje uporabljajo zelene površine in razmišljajo o svojem okolju.

Sodelovanje javnosti je uspešno le, če ljudi izčrpno in pravočasno obvestimo. V proces ni mogoče vključiti vseh krajanov, vendar si prizadevamo za to. Pri pridobivanju javnosti za sodelovanje smo bili uspešnejši, kot smo pričakovali, idealno pa bi bilo, če bi imeli za izvedbo projekta na voljo dve leti.

Dr. Attila Csaba Kondor, Lawyer and Geographer
Geographical Research Institute of Hungarian Academy of Sciences (GRI HAS), Budapest
E-pošta: attilacsaba.kondor@gmail.com

Dániel Horváth, Geographer
Rév8 Urban Renewal and Development of Józsefváros Plc., Budapest
E-pošta: horvath-daniel@rev8.hu

Viri in literatura

- Alföldi, Gy., in Kovács, Z. (2008) The future of our cities – joint responsibility and joint green action, v: Alföldi, Gy., in Kovács, Z. (ur.) *Városi Zöld Könyv – Urban Green Book*, str. 100–103. Budapest, ÉTK, MTA FKI, Rév8 Zrt.
- Bajomi, I. (undated) *Education of underprivileged children in a deteriorated neighborhood of Budapest*. Available at: <http://www.girsef.ucl.ac.be/bajomi.pdf> (Date accessed, 02. 09. 2008).
- Beluszky, P. (2007) *A Kárpát-medence régiói 6. Közép-Magyarország (Regions of Carpathian Basin 6. Middle-Hungary)*. Pécs-Budapest, Dialóg Campus.
- Berényi, E., Kondor, A. Cs., in Szabó, B. (2008) The social aspects of green areas in Budapest with special regard to migration questionnaire research in six sample areas, v: Alföldi, Gy., in Kovács, Z. (ur.) *Városi Zöld*

Könyv – Urban Green Book, str. 104–121. Budapest, ÉTK, MTA FKI, Rév8 Zrt.

Boros, T-né (1993) *Városi zöldterületek társadalmi haszna és költsége (The social benefit of urban green spaces)*. Budapest, Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár.

Dövényi, Z., in Kovács, Z. (1999) A szuburbanizáció térbeni-társadalmi jellemzői Budapest környékén (Spatial-social features of suburbanisation around Budapest). *Földrajzi Értesítő (Geographical Bulletin)*, 48(1–2), str. 33–57.

Egedy, T. (2008) The expected impact of the rehabilitation of Mátyás square on the local community and the quality of life, v: Alföldi, Gy., in Kovács, Z. (ur.) *Városi Zöld Könyv – Urban Green Book*, str. 122–146. Budapest, ÉTK, MTA FKI, Rév8 Zrt.

Egedy, T. (2008) The role of monitoring and the Greenkeys Monitoring System, v: *Urban Green Spaces – A Key for Sustainable Cities: Conference Reader*. Dresden, Leibniz Institute of Ecological and Regional Development.

Erdősi, S. (2007) *A monitoring-rendszer jelentése. Jelentés: Budapest Józsefváros Magdolna Negyed Program I. jelenlegi állásáról és monitoring vizsgálatáról (Meaning of monitoring system – A report about the present position and monitoring survey of Budapest Józsefváros Magdolna Quarter Programme I)*. Budapest, Rév8 – Józsefváros Rehabilitation and Urban Development Company.

Horváth, D., Kondor, A. Cs., in Tóza, I. (2008) Proposition for the Strategy of Budapest-Józsefváros, v: Alföldi, Gy., in Kovács, Z. (ur.) *Városi Zöld Könyv – Urban Green Book*, str. 179–195. Budapest, ÉTK, MTA FKI, Rév8 Zrt.

Horváth, D., in Teller, N. (2008) Experiences of an urban regeneration model – Participatory planning and implementation in Józsefváros, Magdolna Quarter, v: Alföldi, Gy., in Kovács, Z. (ur.) *Városi Zöld Könyv – Urban Green Book*, str. 147–154. Budapest, ÉTK, MTA FKI, Rév8 Zrt.

Statistichni urad Republike Madžarske (Hungarian Central Statistical Office). *Statistical Yearbooks of Hungary 1961–2007*. Budapest, Hungarian Central Statistical Office.

Internet 1: <http://www.corvinpromenade.com> (sneto 2. 9. 2008).

Józsefváros Magdolna Negyed Szociális Városrehabilitáció Program (Józsefváros Magdolna Quarter Programme of Social Urban Rehabilitation) (2005) Available at: http://www.rev8.hu/csatolmanyok/proj_dokok/proj_dokok_5.pdf

Magdolna Quarter Programme (2007) *Regeneration Programme in Budapest – Józsefváros, Magdolna Quarter Programme*. Budapest, Rév8 Zrt.

Making Greener Cities (2004) *Making Greener Cities. A Practical Guide*. Leipzig, URGE-Team.

Ongjerth, R. (2008) Budapest zöldfelületi borítottságának vizsgálata (A survey of green surface coverage of Budapest). *Falu-Város-Régió (Village-City-Region)*, 15(1), str. 27–30.

Schneller, I. (2008) Néhány gondolat Budapest 'zöld' ellátottságáról (Some thoughts about 'green' endowment of Budapest). *Falu-Város-Régió (Village-City-Region)*, 15(1), str. 13–16.

Tóza, I. (1995) Budapest zöldterületeinek földrajzi áttekintése (Geographical review of green spaces in Budapest). *Földrajzi Értesítő (Geographical Bulletin)*, 44(3–4), str. 193–202.

Wassenberg, F., v. Meer, A., in v. Kempen, R. (2007) *Strategies for upgrading the physical environment in deprived urban areas – Examples of good practice in Europe*. European Urban Knowledge Network (EUKN), Nicis Institute. Berlin, Bundesministerium für Verkehr, Bau und Stadtentwicklung.

Zahnen, B. (2004) Innerstädtische Grünflächen=kühl=entlastend? Eine Skizze zu klimatologischem Denken (Green spaces in city centre=cold=relieved? A contribution to climatic thought). *Erdkunde* 58(4), str. 349–362.